

**Извештај од судско
набљудување на кривични и
граѓански предмети за семејно
насилство**



Издавач:

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост на жените
Ул. Максим Горки бр. 20/1-4, Скопје
Тел: 02 3298 295; 3298 296
Факс: 02 3211 453
www.esem.org.mk

За издавачот

Јасминка Фришчиќ, извршна директорка

Лектура

Абакус



Овој извештај е подготвен од страна на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во овој извештај им припаѓаат на авторите и не ги и ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски држави од страна на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ со поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во овој извештај им припаѓаат на авторите и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски држави.

ВОВЕД

Препознавајќи ги придобивките од спроведувањето на процесот на судско набљудување, а со цел да се зголеми пристапот до правда за жените кои претрпеле насилство, ЕСЕ од 2014 година спроведува тематско судско набљудување на кривичните и на граѓанските предмети за насилство врз жените и се застапува за поефективна судска заштита^[1] во овие судски постапки. Самиот процес на судско набљудување, покрај следењето на тековните судски рочишта, опфаќа и воспоставување поблиска соработка и комуникација со основните судови, дискутирање за наодите од набљудувањето и дефинирање препораки за подобрување на судското постапување во предметите од ваков вид.

Во периодот од 2017 до 2019 година во рамките на проектот на УСАИД за граѓанско учество, беше спроведен процес на судско набљудување на кривичните предмети за кривични дела сторени како резултат на семејно насилство и граѓански предмети за изрекување привремени мерки за заштита. Притоа, ЕСЕ ја продлабочи претходно воспоставената соработка со основните судови преку: вклучување на судиите практичари во ревидирањето на методологијата и инструментите за судско набљудување; следење на тековните судски рочишта во основните судови, и преземање заеднички активности со судиите за забрзување на суштинските реформи на граѓанскоправниот и кривичноправниот систем за заштита од семејно насилство.

Паралелно со напорите за подобрување на постапувањето на судиите во предметите за семејно насилство, ЕСЕ во континуитет им помага на жените кои претрпеле семејно насилство, обезбедувајќи бесплатна правна помош и судско застапување за решавање на нивните правни проблеми во постапките пред надлежните судови.

Придобивките од спроведувањето на процесот на судско набљудување се повеќекратни. Со спроведување на процесот на судско набљудување, односно со следење на тековните судски предмети, се зголемува степенот на сензитивност, транспарентност и правичност кај судиите кои постапуваат во овие предмети. Наодите од судското набљудување се објективни показатели што можат да бидат искористени како основа за планирање и спроведување едукација на судиите во насока на подобрување на одделни аспекти од постапувањето, како што се брзината на постапувањето, избегнувањето на секундарната виктимизација на жртвите, земањето предвид на отежнителните околности и изрекувањето на законски предвидените казни за сторителите на семејно насилство. Добиените наоди од судското набљудување ќе придонесат за подигање на свеста на општата јавност за семејното насилство, како и за подигање на степенот на општествена поддршка за жените кои претрпеле семејно насилство.

Главните наоди од овој извештај се основа за планирање конкретни активности за подобрување на судското постапување во кривичните и во граѓанските судски предмети за заштита од семејно насилство и за унапредување на постоечкиот систем на правна заштита. Податоците добиени од кривичните судски постапки се искористени за дефинирање на потребните измени и дополнувања на Кривичниот законик и на Законот за кривичната постапка. Податоците за граѓанските судски постапки за изрекување ПМЗ беа искористени за дефинирање на законските измени и дополнувања, како и за подготовка на Насоките за постапување на судиите во граѓанските судски постапки за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство.

[1] Во периодот 2014-2017 година ЕСЕ спроведе судско набљудување на предметите за насилство врз жените: семејно насилство, сексуално насилство и трговија со луѓе. Во периодот од 2017 до 2019 фокусот беше ставен на кривичните и граѓанските предмети за семејно насилство.

Притоа, главните наоди од овој извештај можат да се користат заедно со податоците од другите истражувања и анализи што ги има спроведено ЕСЕ, со цел да се соберат доволно докази и да се потенцира потребата за унапредување на постоечката правна рамка и постапувањето на институциите вклучени во системот за заштита на жените кои претрпеле насилство, а кои се фокусирани на семејното насилство: Анализа на законската рамка и институционален одговор кон насилството врз жените[2] и Анализа на кривичноправната заштита на жртвите на семејно насилство.[3]

Од особено значење е да се нагласи дека процесот на судско набљудување не завршува со објавување на овој извештај и на препораките, туку дека се преземаат и последователни активности за застапување со цел да се надминат недостатоците утврдени со судското набљудување. За таа цел, ЕСЕ и

судиите практичари подготвија и спроведуваат стратегија со план за застапување, во рамките на која се предвидени конкретни активности за унапредување на постојната законска рамка, за едукација на судиите и на јавните обвинители и за зголемување на ефективноста на судската заштита на жените кои претрпеле семејно насилство.

[2] Анализа на законската рамка и институционален одговор кон насилството врз жените, 2017, Здружение ЕСЕ, достапна на <https://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/Analiza%20na%20zakonska%20ramka.pdf>

[3] Анализа на кривичноправната заштита на жртвите на семејно насилство, 2019, Здружение ЕСЕ достапна на <https://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2019/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D0%B6%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%A1%D0%9D.pdf>

Се казнува ли семејното насилство, 2019, Здружение ЕСЕ

МЕТОДОЛОГИЈА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СУДСКОТО НАБЉУДУВАЊЕ

Спроведувањето на тематското судско набљудување на предметите за семејно насилство има за цел:

- да се обезбедат податоци за начинот на постапување на судиите кои ќе се искористат за подготовка на проценка на судската заштита за жените кои претрпеле семејно насилство, и
- да се подобри постапувањето на судиите во граѓанските и во кривичните судски предмети за заштита од семејно насилство.

За спроведување на процесот на судско набљудување беше воспоставена соработка со основните судови кои постапуваат во граѓанските и во кривичните предмети за семејно насилство: Основен суд Скопје 1, Основен суд Скопје 2, Основен суд Битола, Основен суд Прилеп, Основен суд Тетово, Основен суд Куманово, Основен суд Радовиш, Основен суд Гостивар, Основен суд Велес и Основен суд Штип.

За подготовка, односно за ревидирање на методологијата и на прашалниците за судско набљудување[4] беше формирана работна група составена од граѓански и од кривични судии од основните судови, судија од Апелационен суд, адвокат, претставници на Коалиција Сите за правично судење и ЕСЕ. Предмет на ревизија беа прашалниците за собирање податоци: прашалникот за судско набљудување на кривични предмети за семејно насилство, и прашалникот за судско набљудување на граѓански судски предмети за изрекување привремени мерки за заштита. Во оваа насока, претходно подготвените прашалници беа скратени и фокусот беше ставен на истражување на одделни аспекти од судските постапки, како што се податоците за времетраењето на постапките, изведувањето на доказите, ревиктимизацијата на жртвите и применетата казнена политика.

За собирање на податоците од судовите, Здружението ЕСЕ ја ангажираше Коалицијата Сите за правично судење. Врз основа на јавен оглас, за судски набљудувачи беа избрани 11 млади правници и, последователно, беше организирана обука за стекнување на потребните знаења и вештини за спроведување на тематско судско набљудување на предметите за семејно насилство. За време на обуката, судските набљудувачи се запознаа со природата, застапеноста и карактеристиките на семејното насилство, како и со законските можности за заштита на жените кои претрпеле семејно насилство. Фокусот беше ставен на кривичните и на граѓанските судски постапки за заштита од семејно насилство кои се предмет на судско набљудување.

Комуникацијата и соработката со основните судови во кои се спроведуваше судското набљудување се организираше преку назначени контакт-лица од самите судови, кои доставуваа информација за закажаните судски рочишта за семејно насилство. Врз основа на добиената информација од судовите, судските набљудувачи присуствуваа на закажаните рочишта и ги собираа потребните податоци за предметите на семејно насилство. Во набљудувањето на кривичните судски предмети беа опфатени следниве кривични дела: телесна повреда, тешка телесна повреда, убиство, загрозување на сигурноста и противправно лишување од слобода. Предмет на набљудување беше и граѓанската судска постапка за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство.

[4] Во периодот од 2014 до 2017 година, Здружение ЕСЕ спроведе процес на судско набљудување на 780 судски рочишта за судски предмети поврзани со насилство врз жените (семејно насилство и трговија со жени), врз основа на претходно развиените методолошки инструменти (прашалници) за собирање податоците од судовите. За потребите на овој циклус на судско набљудување на предметите за семејно насилство, овие методолошки инструменти беа ревидирани.

Процесот на судско набљудување беше спроведен во периодот од март 2018 до февруари 2019 година во следниве основни судови: Скопје 1, Скопје 2, Битола, Куманово, Велес, Тетово, Прилеп и Радовиш. За комплетирање на податоците од тековното судско набљудување, дополнително беа обезбедени податоци од Основниот кривичен суд и Основниот граѓански суд од Скопје за сите судски предмети за семејно насилство кои не беа опфатени со судското набљудување, поради ненавременото доставување на информациите за закажаните судски рочишта. Во Основниот кривичен суд Скопје беше спроведен увид во предметите завршени во 2018 година, кои не биле опфатени со судското набљудување. Основниот граѓански суд Скопје обезбеди дополнителни податоци за сите предмети за семејно насилство што се воделе во периодот на спроведување на судското набљудување.

Со набљудувањето беа опфатени следниве аспекти од кривичните судски постапки:

- видот и бројот на кривичните дела;
- видот на судската постапка;
- податоци за жртвите на семејното насилство;
- податоци за сторителите на семејното насилство;
- времетраењето на постапката и причините за одложување;
- изведувањето докази, и
- применетата казнена политика кон сторителите на кривичните дела.

Во граѓанските судски постапки беа опфатени следниве аспекти:

- бројот на поднесените предлози за изрекување ПМЗ;
- подносителот на предлогот за ПМЗ;
- времетраењето на постапката и причините за одложување, и
- најчесто изречените привремени мерки за заштита.

Добиените податоци беа внесени во посебна база на податоци и обработени при подготовката на овој извештај. Главните наоди од извештајот беа презентирани на форум за судии и стручни лица од другите институции, како што се ЦСР, ОЈО и полицијата, што го организираше Здружението ЕСЕ во соработка со Академијата за обука на судии и јавни обвинители „Павел Шатов“ од Скопје.

Ограничувања на судското набљудување

Од особено значење е да се нагласи дека во рамките на овој проект беа преземени дополнителни напори за надминување на недостатоците утврдени со претходниот циклус на судско набљудување. Имено, еден од главните недостатоци беше обработката на добиените податоци од судското набљудување на ниво на судско рочиште и неможноста посебно да се анализираат податоците по предмети. Како резултат на ова, немаше можност да се интерпретираат одредени податоци, како што се основните податоци за жртвите и за сторителите на семејно насилство: пол, возраст, образование, национална припадност и др. По корекциите во базата на податоци што се користи за потребите на судското набљудување, истата овозможува обработка и анализа на добиените податоци на ниво на судските предмети, покрај можноста податоците да се интерпретираат на ниво на судското рочиште.

Дел од претходно идентификуваните недостатоци во однос на процесот на собирање на податоците и опфатот на податоците кои се сè уште застапени се образложени во делот што следува.

Како резултат на непостоењето на посебна евиденција за предметите на семејно насилство во електронскиот систем за раководење со предмети во судовите (АКМИС), од основните судови не се добиваа навремени информации за закажаните судски рочишта. Ова особено се однесува на граѓанските судски постапки за изрекување привремени мерки за заштита, во кои поради кратките законски рокови на постапката и ненавременото доставување на информацијата од контакт-лицата од основните судови, судските набљудувачи не беа во можност да присуствуваат на закажаните судски рочишта. Дополнително, за поголемиот дел од предметите што се воделе пред Основниот граѓански суд Скопје воопшто не биле одржани рочишта, односно привремените мерки биле изречени од страна на судот без да се одржи рочиште. Станува збор за предмети иницирани од Центарот за социјална работа, каде што поради постоење непосредна опасност по животот и телото на жртвите и нивните блиски, врз основа на обезбедениот стручен наод и мислење од ЦСР, судот ги изрекува мерките без да одржи рочиште.

Со процесот на судско набљудување беа опфатени судски предмети за кои беа закажани рочишта во периодот кога се спроведуваше набљудувањето, при што дел од предметите се следеа од започнувањето на првата главна расправа до донесувањето на пресудата, а дел од предметите веќе беа започнати, па не можеше секогаш да се обезбедат податоците од претходно одржаните судски рочишта.

Заради дополнување на добиените податоци од судовите, од Основниот граѓански суд и Основниот кривичен суд Скопје беа обезбедени дополнителни податоци за предмети кои не се опфатени со судското набљудување, а се воделе пред овие судови во периодот на спроведување на набљудувањето. Во Основниот кривичен суд Скопје беше спроведен увид во 27 завршени кривични предмети со одржани 77 рочишта. Од Основниот граѓански суд Скопје беа обезбедени дополнителни информации за сите граѓански постапки што се воделе пред овој суд во периодот на спроведувањето на судското набљудување. Податоците кои беа дополнително обезбедени се обработени кумулативно со податоците добиени со следење на тековните судски рочишта и се презентирани во делот што следува.

ЗАКЛУЧОЦИ ОД СУДСКАТА ПРАКТИКА И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ГРАЃАНСКИТЕ И НА КРИВИЧНИТЕ СУДСКИ ПОСТАПКИ ЗА ЗАШТИТА ОД СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Во електронскиот систем за раководење со предметите во судовите (АКМИС) нема посебна евиденција за предметите на семејно насилство. Иако во Законот за спречување, превенција и заштита од семејно насилство[5] е предвидена обврската на судовите да воспостават посебна евиденција за предметите на семејно насилство, оваа законска обврска не се исполнува во практиката. Поради немањето посебна евиденција за кривичните и граѓанските предмети за семејно насилство, не постои можност за следење на судската практика, утврдување на трендовите и преземање мерки за подобрување на постапувањето на судиите во овие предмети. **Потребно е Министерството за правда да внесе посебна евиденција за предметите на семејно насилство во електронскиот систем во судовите и да се обезбедат јавно достапни податоци за граѓанските и за кривичните предмети за семејно насилство од страна на основните судови.**

Кривични постапки за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство

Жените се најчестите жртви на семејното насилство. Семејното насилство е посебна форма на родово засновано насилство кое главно ги погодува жените. Ова го потврдуват и податоците од судското набљудување според кое дури 83 % од жртвите/оштетените во кривичните постапки се жени, додека само 17 % од жртвите на семејно насилство се мажи. Од друга страна, 89 % од сторителите на кривични дела поврзани со семејното насилство се мажи, додека само 11 % од сторителите на семејно насилство се жени. Од особено значење е да се нагласи дека главна причина за појавата и опстојувањето на семејното насилство е прифатеноста на традиционалните патријархални сфаќања и поделбата на улогите помеѓу жената и мажот во општеството и во семејството. Оттука, за намалување на семејното насилство е неопходно државата да преземе системски мерки за елиминирање на овие традиционални сфаќања кои налагаат подредена положба на жената во однос на мажот во сите сфери на општественото живеење. **Исто така, треба да се подигне свеста кај општата и стручната јавност за природата, застапеноста и карактеристиките на семејното насилство, како посебна форма на родово засновано насилство.**

Жените од руралните средини и припадничките на етничките малцинства во недоволна мера се запознаени со законските и со судските можности за заштита од семејно насилство. Кога зборуваме за жените како жртви на семејно насилство, неопходно е да се нагласи неповолната положба на одделни ранливи групи жени, како што се жените од руралните средини и жените од етничките малцинства. Дури 80 % од жртвите на семејното насилство во постапките за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство се од град, додека само 20 % се од село. Во однос на националноста, 78 % од жртвите се Македонци, 12 % се Албанци, 5 % Роми и 5 % од друга националност. **Потребно е државата да организира активности за зголемување на свесноста на жените од руралните средини и жените од етничките малцинства за законските и судските можности за заштита од семејно насилство.**

Недоволно е афирмирана можноста за користење придружник во судските постапки од страна на жртвите на семејното насилство. Согласно Законот [6], жртвите на семејното насилство кои имаат поведено одредена постапка за заштита пред судовите или другите надлежни институции имаат право на придружник, односно возрасно лице кое им дава помош и поддршка при решавањето на проблемот со семејното насилство. Користењето на оваа законска можност значи поголема поддршка за жртвите на семејното насилство кои иницираат одредени постапки за заштита од семејно насилство пред надлежните институции. Наспроти утврдената законска можност, практиката покажува дека многу мал дел од жртвите имале придружник во постапката пред надлежните судови, односно само 17 % од жртвите го оствариле ова свое право. Ваквата ситуација делумно се должи на неинформираноста на жртвите за правото на придружник. **Се препорачува судиите, обвинителите и полицијата да ги информираат жртвите на семејното насилство за правото на користење придружник во постапката.**

Загрижува неказнувањето на одделни форми на психолошко и сексуално насилство како форми на семејно насилство. Иако во Кривичниот законик се предвидени и се казнуваат сите форми на семејно насилство (физичко, психолошко и сексуално насилство), во практиката изостанува казнување на сексуалното насилство, како и на одделни форми на психолошко насилство. Кривичните постапки што се воделе за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство, во најголем број случаи обезбедуваат заштита на жртвите на физичко насилство. Речиси немало кривични постапки за кривичните дела „присилба“ и „противправно лишување од слобода“ кои го регулираат психолошкото насилство. Немало ниту еден предмет за заштита на жртвите на сексуално насилство. **Потребно е државата да организира едукација на полицијата и на јавните обвинители, со цел да станат чувствителни и да ги препознаваат одделните кривични дела во кои се манифестира семејно насилство. Истовремено, неопходно е државата да преземе мерки за подигање на свеста на јавноста за инкриминирање на семејното насилство и за одделни кривични дела преку кои се казнува насилството.**

Жените кои претрпеле семејно насилство го повлекуваат предлогот за кривично гонење на сторителите на кривичното дело „телесна повреда“. Станува збор за проблем што постои подолго време, односно од усвојувањето на законските одредби за инкриминирање на семејното насилство во 2004 година, според кои сите кривични дела сторени како резултат на семејно насилство се гонат по службена должност, со исклучок на кривичното дело „телесна повреда“, кое се гони по предлог на жртвата/ оштетената. Како резултат на ова, се зголемува можноста за влијание врз жртвите од страна на насилникот и од други фактори, поради што многу жртви на семејното насилство се повлекуваат од кривичната постапка за кривичното дело „телесна повреда“. Податоците од судското набљудување покажуваат дека во 17 од вкупно 96 кривични предмети за ова кривично дело предлогот за кривично гонење на сторителот бил повлечен од страна на жртвата, што резултирало со неказнување на семејното насилство.

[6] Член 9, Закон за спречување, превенција и заштита од семејно насилство, „Службен весник на РМ“ бр. 07-3478/1

Потребата за гонење по службена должност за сите кривични дела сторени како резултат на семејното насилство е потврдена и во неодамна ратификуваната Конвенција на Советот на Европа за превенција и борба против насилството врз жените и семејното насилство, каде што е наведена обврската на државата да ги инкриминира и да ги гони по службена должност сите форми на родово заснованото насилство. **Неопходно е кривичната постапка за стореното кривично дело „телесна повреда“ како резултат на семејното насилство да се иницира по службена должност. За таа цел, во чл. 130 ст. 4 од Кривичниот законик треба да се избрише делот во кој се наведува дека гонењето за ова кривично дело е по предлог.**

Се одложува судската заштита за жените кои претрпеле семејно насилство. Ефективната заштита на жените кои претрпеле семејно насилство во голема мера е условена од навремено обезбедената заштита за решавање на проблемот со насилството. Со утврдување на кривичната одговорност на сторителите на семејното насилство од страна на судиите, се намалуваат можностите за повторување на насилството и се овозможува надминување на претрпените последици од страна на жртвата. Затоа, од особено значење е брзината на постапување на судиите, односно избегнување на непотребното одолжување на постапката во кривичните предмети од ваков вид. Дотолку повеќе, искуството покажува дека сторителите на семејно насилство отсутнуваат од закажаните судски рочишта во предметите од ваков вид, со цел да ја избегнат кривичната одговорност за сторените кривични дела. Податоците од судското набљудување покажуваат дека одолжувањето на судските постапки против сторителите на семејното насилство се должи на долгото време поминато од поднесувањето на обвинението до закажувањето на главната расправа и донесувањето на пресудата, како и на отсуството на обвинетиот на судските рочишта. Најчеста причина за одложување на судските рочишта било неоправданото изостанување (108), при што во најголемиот број случаи бил отсутен обвинетиот. **Потребно е судиите да ги намалат можностите за одолжување на постапката во судот, преку зголемување на бројот на предметите во кои пресудата се донесува во отсуство на обвинетиот.**

Постои ревиктимизација на жртвите во текот на постапката. Претходно дадената изјава на жртвата за време на истрагата не се зема предвид како валиден доказ за време на главната расправа, односно жртвите повторно сведочат за насилството што го претрпиле. Во дури 77 % од предметите во кои биле изведувани материјални и други докази од кои е евидентно извршувањето на насилството, сведочела и жртвата на семејното насилство. Во 15 предмети жртвата била вкрстено испрашувана од страна на обвинетиот и неговиот бранител. **Треба да се утврди можноста за обезбедување посебни права за жртвите на семејното насилство во постапките пред судот, односно посебни мерки за процесна заштита согласно чл. 54 од Законот за кривичната постапка. Конкретно, се препорачува судиите да ја разгледаат можноста за користење видеозапис и тонски запис од претходно дадениот исказ на жртвата во текот на истрага.**

Не се изрекуваат законски предвидените казни за сторителите на семејното насилство. Имајќи предвид дека станува збор за сериозен општествен проблем што значително ги погодува и општеството и семејството, законодавецот го издвоил семејното насилство како посебен вид криминалитет и предвидел применување на построга казнена политика спрема сторителите на семејно насилство. Имено, за сите кривични дела кои се сторени како резултат на семејно насилство се предвидени затворски казни. Во оваа насока, со изрекување на предвидените затворски казни, судиите ќе вршат специјална превенција кон сторителите на семејното насилство, како и генерална превенција кон целата општествена јавност. Загрижувачки е тоа што во практиката насилниците остануваат неказнети. Од вкупно 66 предмети во кои е донесена пресуда, само во 10 предмети е изречена казна затвор. Условна осуда е изречена во дури 43 предмети. Судот донел и три ослободителни и 9 одбивателни пресуди. Загрижува фактот дека не се земаат предвид отежнителните околности и честото применување на институтот „ублажување на казната“ за сторителите на семејното насилство од страна на судиите. Притоа, не се зема предвид природата на семејното насилство, повторувањето на кривичното дело, како и сериозните последици по жртвите на семејното насилство. **Треба да се организираат форуми за судиите со цел да се нагласи потребата од применување на предвидената казнена политика кон сторителите на семејно насилство и унифицирање на судската практика во предметите од ваков вид. Неопходно е судиите да ги земат предвид отежнителните околности и, согласно последиците од претрпеното семејно насилство, да изрекуваат построги казни за сторителите.**

Граѓански судски постапки за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство

Не се почитуваат итните законски рокови и нема унифицирано постапување на судиите во граѓанските судски постапки за изрекување привремени мерки за заштита (ПМЗ). Судската постапка за изрекување на привремените мерки за заштита од семејно насилство, претставува специјализиран механизам за заштита на жртвите на семејното насилство и основна законска обврска на судиите во постапките од ваков вид е да се обезбеди итна заштита на жртвите и да се спречат идните акти на семејно насилство. Ова значи дека судиите, при постапувањето и изведувањето на доказите во ваквите предмети, главно треба да се водат од начелото за обезбедување итна заштита на жртвата и спречување на идно насилство, за разлика од вообичаеното постапување во другите граѓански спорови кои се во нивна надлежност. Податоците од судското набљудување покажуваат дека главна причина за одложување на судските рочишта е неуредната покана за сторителите на семејно насилство, како и поднесените барања од полномошникот на сторителот за подготовка на одбраната. Од друга страна, во Основниот граѓански суд Скопје е утврдена позитивна практика на изрекување на ПМЗ вон судското рочиште, во ситуација кога предлогот е поднесен од МЦСР, врз основа на обезбеден стручен наод и мислење. Потребата за унифицирано постапување на судиите во овие граѓански судски постапки е уште поголема доколку се земе предвид дека со изрекувањето на привремените мерки за заштита судиите директно придонесуваат за намалување на стапката на семејно насилство во нашето општество. **Се препорачува изрекување на ПМЗ вон судското рочиште или со минимален број одржани рочишта, со цел да се запази начелото на итност и кратките законски рокови во оваа постапка.**

Жртвите на семејното насилство не се доволно запознаени со законските можности за нивна заштита и со правото на бесплатна правна помош.

Новиот Закон за бесплатна правна помош^[7] предвидува посебна заштита за жртвите на семејно насилство кои иницираат судска постапка за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство. Претходно, жртвите на семејното насилство кои иницираа судска постапка за заштита се наоѓаа во најнеповолна положба, затоа што требаше да ги платат трошоците за судски такси и трошоците за обезбедување докази во постапката пред судот. Позитивно е тоа што сега за остварување на правото на бесплатна правна помош за жртвите на семејно насилство не се зема предвид нивната финансиска состојба, односно им се одобрува бесплатна правна помош врз основа на потврда од надлежна институција дека се евидентирани како жртва на семејно насилство. Бесплатната правна помош опфаќа застапување на суд од страна на адвокат, покривање на трошоците за собирање докази и ослободување од сите трошоци на постапката. И покрај законската регулираност, жртвите на семејното насилство не се запознаени со можноста за користење бесплатна правна помош и застапување од страна на адвокат пред основните судови во постапките за изрекување ПМЗ. Податоците од судското набљудување покажуваат дека само во четири предмети во постапката пред судот жртвите имале полномошник. Дополнително, постои недоволна информираност и за други права кои ги имаат жртвите, како што е правото на придружник во постапката. Само во еден предмет жртвите на семејно насилство имале придружник во постапката, што укажува на недоволна информираност на жртвите на семејното насилство за оваа законска можност. **Се препорачува судиите да ги информираат/упатат жртвите на семејното насилство да се обратат во подрачните одделенија на Министерство за правда, за остварување на правото на бесплатна правна помош во постапките за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство. Исто така, се препорачува судиите да ги информираат жртвите за правото на придружник во постапката.**

Постои висок степен на докажување на семејното насилство во граѓанските судски постапки за изрекување ПМЗ. Постапката за изрекување привремени мерки за заштита е специјализиран механизам за спречување на семејното насилство и за итна заштита на жртвите. Тежината е ставена на почитување на начелото на итност на постапката и товарот на докажувањето во овие постапки треба да биде понизок, за разлика од изведувањето докази во другите граѓански спорови што се водат меѓу две спротивставени странки во судските постапки. Загрижува тоа што во дел од предметите биле изведувани повеќе докази, иако постоењето на семејното насилство било евидентно. Податоците од судското набљудување покажуваат дека најчесто изведувани докази во граѓанските судски постапки биле сведочењето на жртвата и на сторителот на семејното насилство, како и материјалните докази. Загрижува тоа што во поголемиот дел од предметите судиите ги изведуваат овие докази кумулативно, и покрај тоа што начелото на итност на постапката и потребата за заштита на жртвите налага понизок степен на докажување на семејното насилство. Во два од овие предмети против сторителот на семејното насилство паралелно се водела и кривична постапка, што треба да биде доволен доказ за изрекување ПМЗ. **Се препорачува намалување на степенот на докажување на насилството од страна на судиите, односно изрекување ПМЗ без одолжување на постапката, во предметите каде што од доставените докази може да се заклучи постоење на семејно насилство.**

[7] Закон за бесплатна правна помош, „Службен весник на РСМ“ бр. 08-2895/1

Судската заштита на жртвите на семејното насилство главно се обезбедува преку мерки од забранувачки карактер, со кои од сторителот на семејното насилство се бара да се воздржи од натамошно насилно однесување. Во помал број предмети се изречени мерки со кои се наложува одредено однесување на сторителот на семејно насилство: „задолжително лекување“, „да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството“ и „да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство“. Судската практика, исто така, укажува дека одредени мерки за заштита, како што е „отстранувањето на сторителот од домот“, воопшто не се изрекуваат за обезбедување итна заштита на жртвите на семејното насилство. Дополнително, постои значителен број предмети во кои предложените мерки биле делумно усвоени од страна на судот (13). **Се препорачува судиите кумулативно да ги изрекуваат предложените ПМЗ и да ги разгледаат можностите за поголемо изрекување на мерката „отстранувањето на сторителот од домот“.**

НАОДИ ОД СПРОВЕДЕНОТО СУДСКО НАБЉУДУВАЊЕ НА ПРЕДМЕТИТЕ ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Со процесот на судско набљудување беа собрани податоци за вкупно 170 предмети, од кои 130 кривични предмети за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство и 40 граѓански предмети за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство.

Графикон 1: Број на кривични и граѓански судски предмети



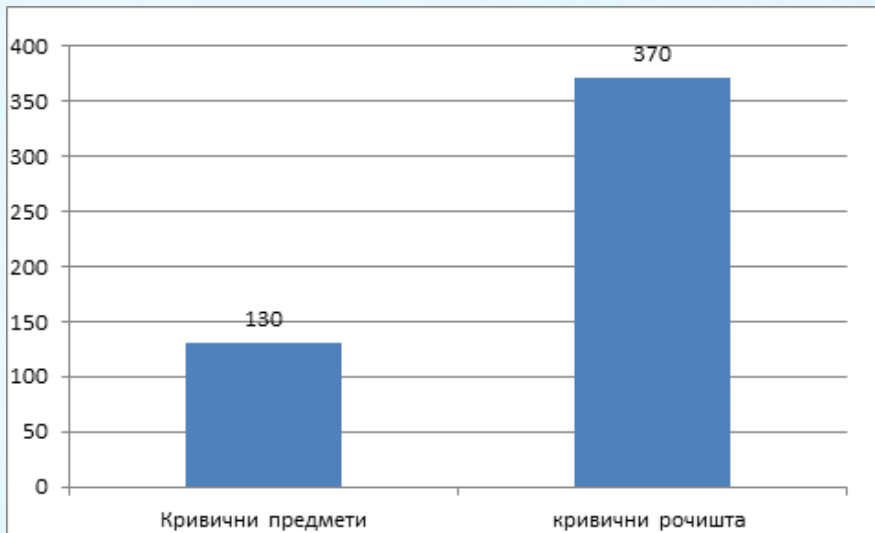
Најголемиот број набљудувани предмети се однесуваат на кривични постапки за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство. Значително помалиот број граѓански судски постапки кои биле опфатени со судското набљудување се должи на тоа што во најголемиот број предмети што се воделе пред Основниот граѓански суд во Скопје, во периодот на спроведувањето на судското набљудување, воопшто не биле одржани судски рочишта или пак немало можност за навремено доставување информации за закажаните судски рочишта од страна на судот (види повеќе во делот за методологијата).

КРИВИЧНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ ЗА СТОРЕНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА КАКО РЕЗУЛТАТ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Вид и број на набљудувани судски предмети

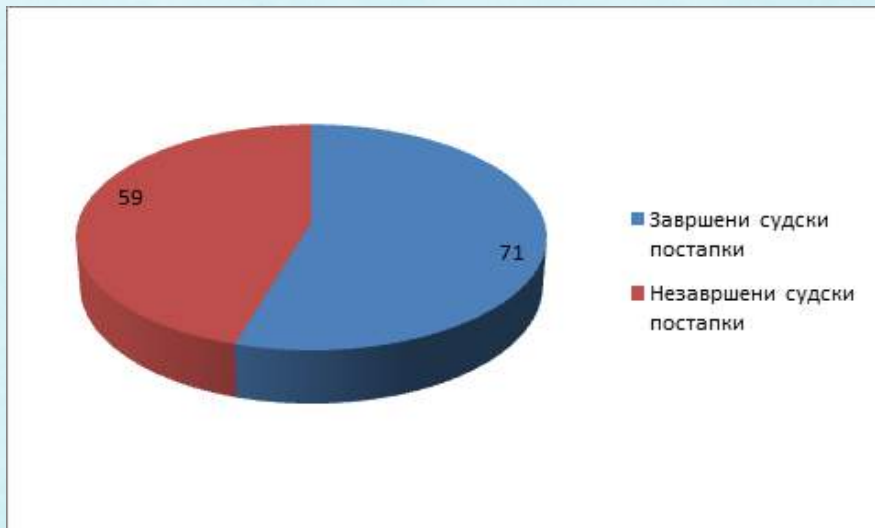
Преку судското набљудување биле собрани податоци за вкупно 130 кривични судски предмети и за 370 судски рочишта.

Графикон 2: Број на кривични предмети и рочишта



Пресекот на набљудуваните кривични судски предмети укажува на тоа дека повеќе од половина од предметите (71), односно 55 %, биле завршени во првостепена судска постапка, додека 45 % (59) продолжиле и по завршувањето на процесот на судско набљудување.

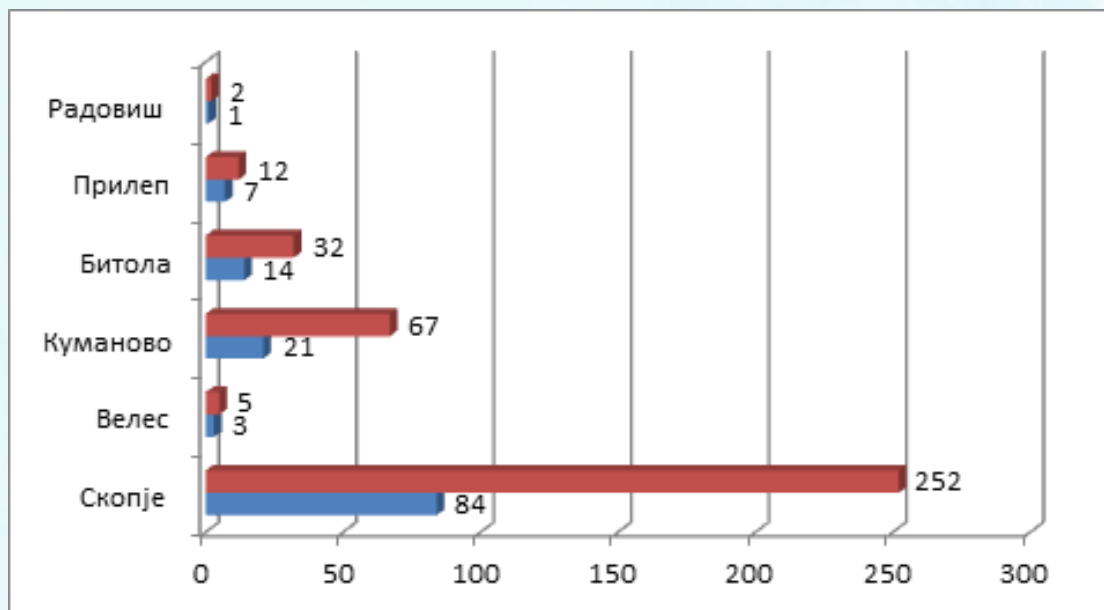
Графикон 3: Број на завршени и незавршени кривични предмети



Најголемиот број кривични предмети се воделе пред Основниот кривичен суд во Скопје, каде што се евидентирани 84 судски предмети и 252 судски рочишта за кривични дела сторени како резултат на семејно насилство.[8] По него следуваат Основен суд Куманово (21 предмет и одржани вкупно 67 судски рочишта) и Основен суд Битола (14 предмети и 32 судски рочишта). Со судското набљудување биле опфатени и помал број кривични предмети во основните судови во Прилеп, Велес, Тетово и во Радовиш.

[8] Со судското набљудување и спроведениот увид во завршените судски предмети беа опфатени сите судски постапки што се воделе и завршиле пред Основниот кривичен суд Скопје во текот на 2018 година.

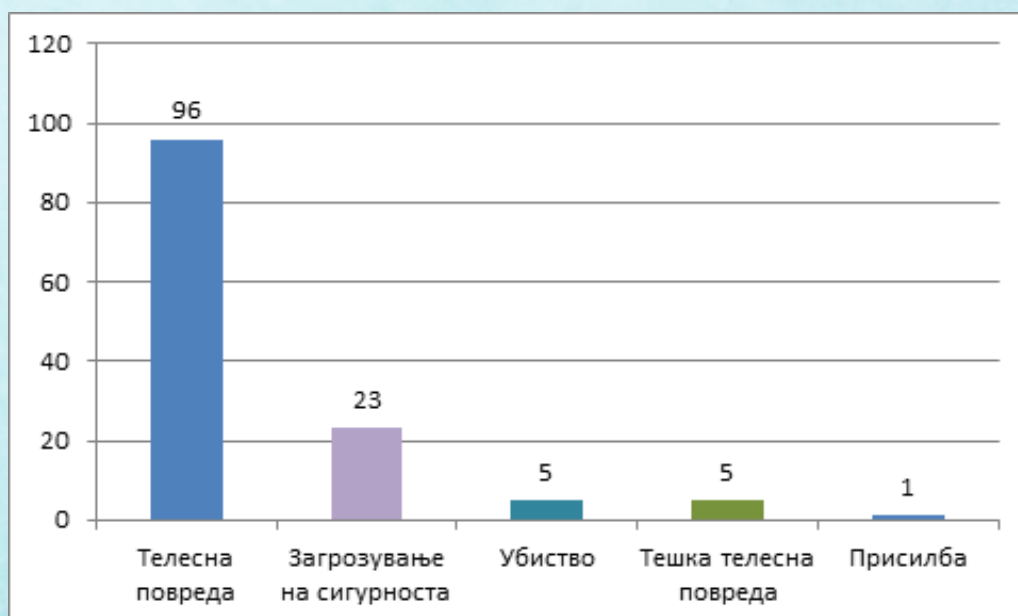
Графикон 4: Вкупен број предмети и рочишта по суд



Од структурата на кривичните предмети опфатени со судското набљудување е забележливо дека најчесто станува збор за кривични дела против животот и телото, со кои се санкционира физичкото насилство, како и кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот, со кои се санкционира психолошкото насилство. Немаше ниту еден предмет ниту пак е водена кривична постапка за кривично дело поврзано со сексуалното насилство, како форма на семејно насилство.

Најзастапено кривично дело против животот и телото сторено како резултат на семејно насилство (96 предмети) е кривичното дело „телесна повреда“, додека помалку кривични постапки се воделе за кривичните дела „убиство“ (5) и „тешка телесна повреда“ (5). Во однос на кривичните дела во кои е регулирано психолошкото насилство, најзастапено е кривичното дело „загрозување на сигурноста“ за кое се воделе 23 судски предмети, наспроти кривичното дело „присилба“ за кое била водена само една кривична судска постапка, односно кривичното дело „противправно лишување од слобода“ за кое воопшто не е водена судска постапка.

Графикон 5: Вид на кривични дела



Врз основа на овие податоци можеме да констатираме дека кривичните постапки што се воделе за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство, во најголемиот број случаи обезбедуваат заштита за жртвите на физичкото насилство. Загрижува тоа што остануваат неказнети одделни манифестации на психолошко насилство, како што се „присилбата“ и „противправното лишување од слобода“, за кои речиси и немало кривични постапки, како и целосно неказнување на сексуалното насилство, за што немало ниту еден предмет пред основите судови.

Ваквата состојба се должи на недоволната информираност, односно на непознавањето на психолошкото и сексуалното насилство од страна на жените кои претрпеле семејно насилство, како и на недоволната сензитивност и едуцираност на полицијата и на Јавното обвинителство за постапување во предметите од ваков вид. Неказнувањето на сексуалното насилство, односно непокренавањето кривични постапки за силување како резултат на семејно насилство, е условено и од прифатеноста на патријархалните вредности (од страна на жените) согласно кои за жената што е во брак сексуалните односи се должност. Дополнително, не постои посебно кривично дело „силување во брак“ и кај силувањето и другите дела од ваков вид тешко е да се докаже „прекумерната употреба на сила и закана“ од страна на сторителот. Потребата за воведување посебно кривично дело „силување во брак“ и вклучувањето на согласноста на жртвата во самата дефиниција на кривичните дела од сексуална природа е забележана и од страна на Комитетот за елиминирање на дискриминацијата на жените при ОН, кој за таа цел во последните заклучни согледувања за С. Македонија препорачува дополнување на нашиот Кривичен законик[9].

Вид на постапка

За најголемиот број набљудувани предмети (118 од 130 предмети) се водела скратена постапка, со оглед на тоа дека за поголемиот број кривични дела за семејно насилство е предвидена казна затвор до 5 години. Редовна постапка се водела само за пет предмети, сите за кривичното дело „убиство“. Постапка по казнен налог се водела за седум предмети, четири за кривичното дело „загрозување на сигурноста“ и три за кривичното дело „телесна повреда“.

Графикон 6: Вид на постапка



[9] Заклучни препораки на Комитетот од 2018 година, достапни на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/MKD/CO/6&Lang=En

Овие податоци укажуваат на постоење на негативна судска практика која придонесува за поблаго казнување на сторителите на семејно насилство. Имено, кај постапката за казнен налог судијата го прифаќа предлогот на јавниот обвинител за издавање казнен налог и нема можност за изрекување на предвидените затворски казни за сторителите на семејно насилство. Предложената санкција од јавниот обвинител мора да се движи во рамките на санкциите предвидени во Законот за кривичната постапка – парична казна од 10 до 100 глоби, условна осуда со утврдена казна затвор до 3 месеци или парична казна, забрана за управување на моторно возило до 2 години и конфискација на имотот и имотната корист стекната со кривичното дело. Во овие постапки суштински не се вклучени самите жртви и се занемаруваат видот на насилството, времетраењето, последиците и траумите од претрпеното насилство. Оттука, на надлежните јавни обвинители не им се препорачува водење постапка за казнен налог за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство.

Податоци за жртвите на семејно насилство

Семејното насилство, како родово засновано насилство, значително повеќе ги погодува жените, односно најчесто жртви на семејното насилство се жените. Според податоците од судското набљудување, дури 83 % од жртвите во кривичните постапки се жени, додека само 17 % од жртвите на семејно насилство се мажи.

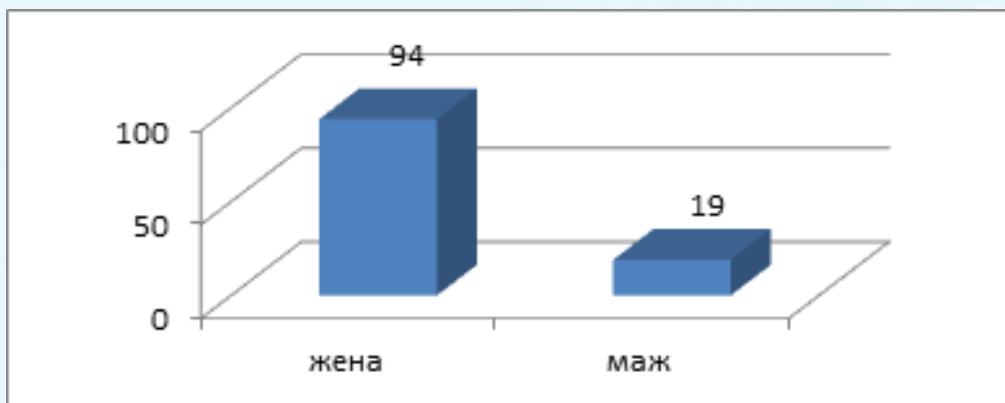
Во однос на возраста, повеќе од половина (54%) од жртвите се на возраст од 31 до 50 години. Подеднакво се застапени жртвите на возраст од 18 до 30 и од 51 до 60 години.

Во поглед на образовната структура, повеќе од половина (51 %) од жртвите се со средно образование, 28 % се со основно образование, а 21 % со високо образование.

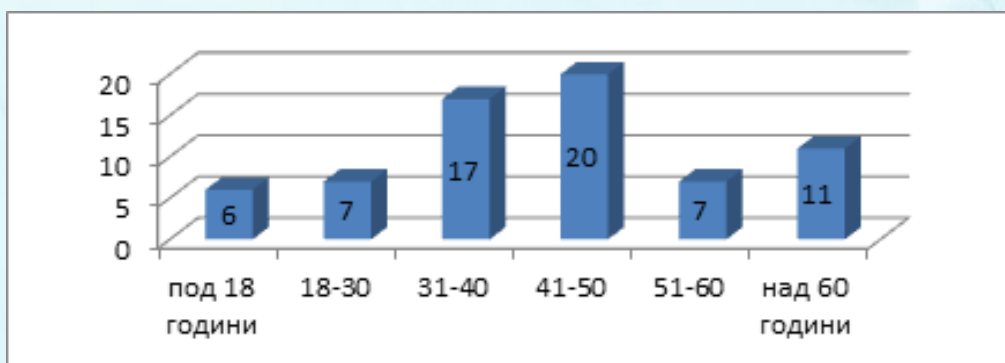
Според местото на живеење, поголемиот дел од жртвите (80 %) се од град, додека 20 % се од село. Во однос на националноста, 78 % од жртвите се од македонска националност, 12 % од албанска, 5 % од ромска националност и 5 % од друга националност. Ваквите податоци укажуваат на недоволната информираност на жените од руралните средини и на припадничките на етничките малцинства за законските и за судските можности за заштита од семејно насилство. За непријавувањето на семејното насилство и nepоведувањето судски постапки за заштита од страна на овие ранливи групи жени значително придонесуваат и традиционалните вредности, како и поделбата на улогите на жените и мажите во овие средини.

Степенот и квалитетот на обезбедената правна помош за жртвите во текот на постапката зависи и од тоа дали жртвите во текот на судските постапки имале придружник или полномошник. Согласно законската регулатива, придружник е лице кое ѝ помага на жртвата во постапките пред надлежните институции и обезбедува поддршка за жртвата. Наспроти утврдената законска можност, во практиката многу мал дел од жртвите имале придружник во постапката пред надлежните судови, односно ова свое право го оствариле само 17 % од жртвите. Ваквата ситуација делумно се должи на неинформираноста на жртвите за можноста да имаат свој придружник пред надлежните институции. Оттука, неопходно е да се афирмира оваа законска можност и да се зголеми нивото на информираност на жртвите за нивните законски загарантирани права. За разлика од придружникот, поголем е процентот на жртви кои во текот на постапката имале свој полномошник.

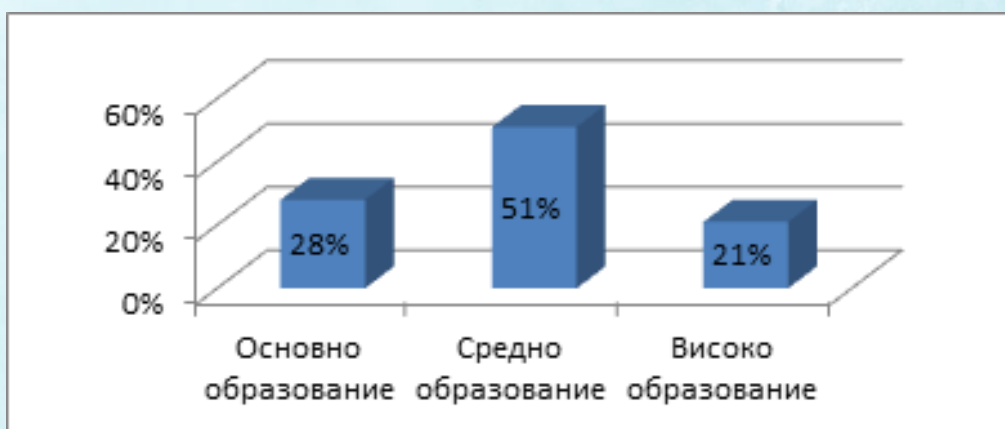
Графикон 7: Пол на жртвата на семејно насилство



Графикон 8: Возраст на жртвите



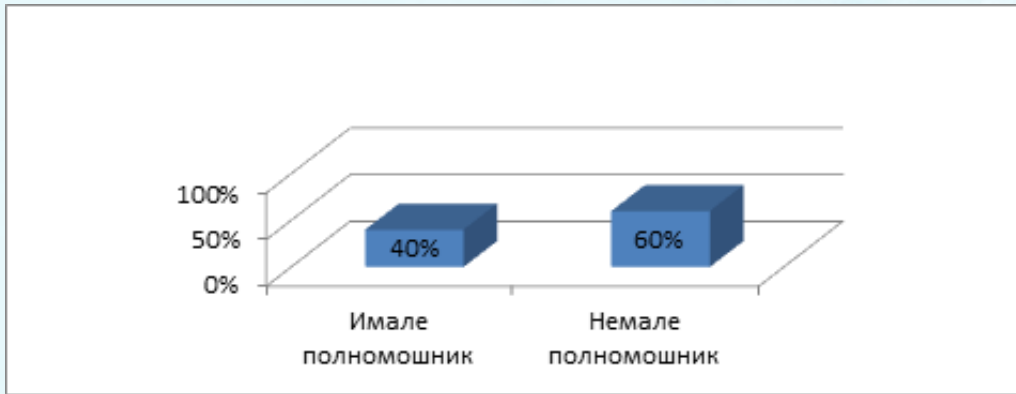
Графикон 9: Образование



Графикон 10:



Графикон 11: Број на жртви кои имале полномошник во постапката



Податоци за сторителите на семејно насилство

Најголем број од сторителите на кривични дела поврзани со семејното насилство (89 %) се мажи, додека само 11 % од сторителите на семејно насилство се жени. Овој податок ја потврдува претходната констатација дека семејното насилство е посебна форма на родово засновано насилство кое значително повеќе ги погодува жените во нашето општество. Воедно, причина за појавата и опстојувањето на семејното насилство се прифатените традиционални патријархални вредности, кои налагаат подредена улога на жената во однос на мажот – и во семејството и во општеството.

Возрасната структура на сторителите на семејното насилство укажува на тоа дека најголемиот процент насилници се на возраст од 31 до 50 години. Притоа, 35 % од сторителите на семејно насилство се на возраст од 31 до 40 години, додека 28 % од нив се на возраст од 41 до 50 години. Помалку се застапени насилниците на возраст од 18 до 30 години, како и оние над 50 години.

Во однос на националната припадност, 75 % од сторителите се Македонци, 14 % Албанци, 5 % Роми и 6 % од друга националност.

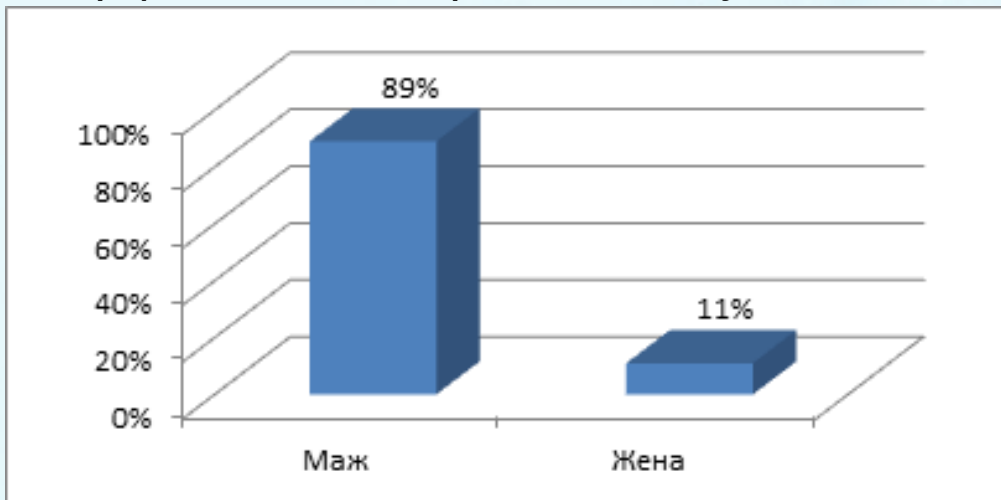
Во однос на нивото на образование, две третини од сторителите на семејно насилство имаат завршено средно образование, 24 % имаат основно образование, 11 % се со високо образование.

Податоците за местото на живеење укажуваат на неказнување на семејното насилство кое се случува во руралните средини, со оглед на тоа дека бројот на обвинети сторители за семејно насилство кои живеат во село е значително помал. Само 22 % од обвинетите сторители на семејно насилство живеат во село, наспроти 78 % кои живеат во град.

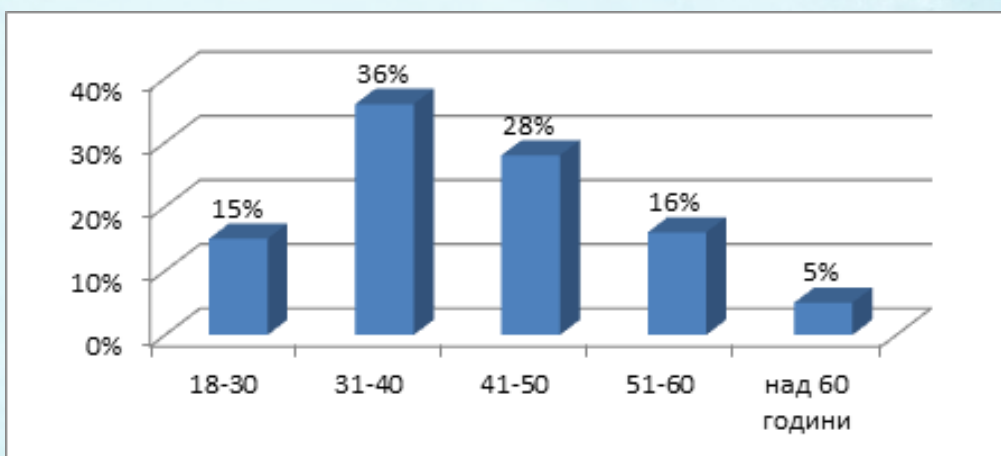
Дури 38 % од сторителите на семејно насилство претходно веќе биле осудувани за сторени кривични дела од ваков вид. Загрижуваат показателите според кои судиите изрекуваат поблаги казни за сторителите на семејно насилство кои го повторуваат кривичното дело, односно фактот дека судиите не изрекуваат затворски казни дури и кај овие сторители на семејно насилство.

Поголемиот број сторители на семејно насилство ангажираат адвокат за време на судските постапки што се воделе против нив. За разлика од жртвите, дури 57 % од насилниците имале адвокат кој ги застапувал пред судовите.

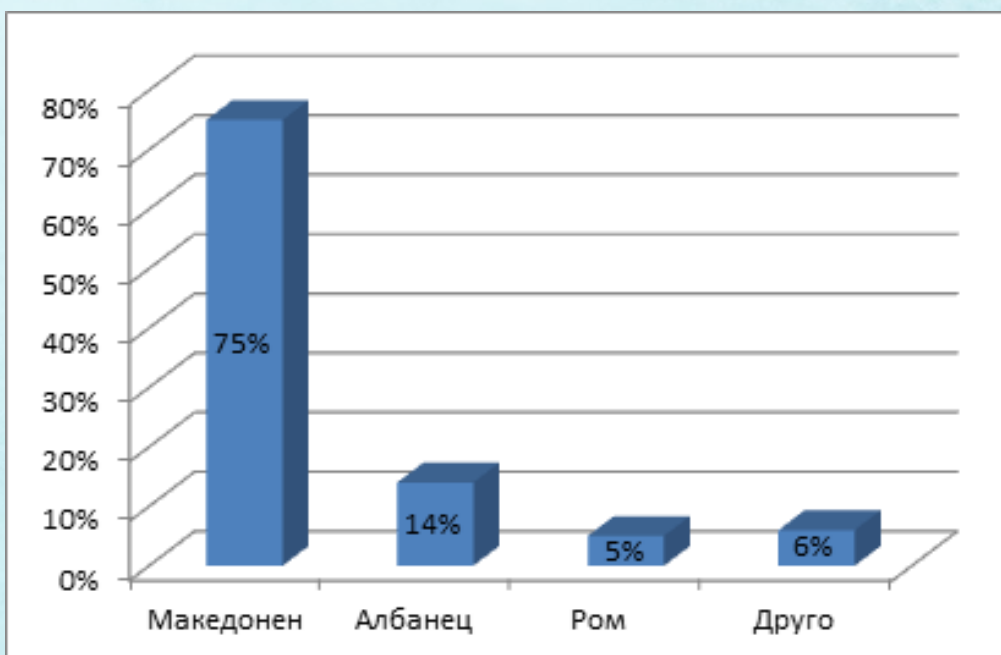
Графикон 12: Пол на сторителите на семејно насилство



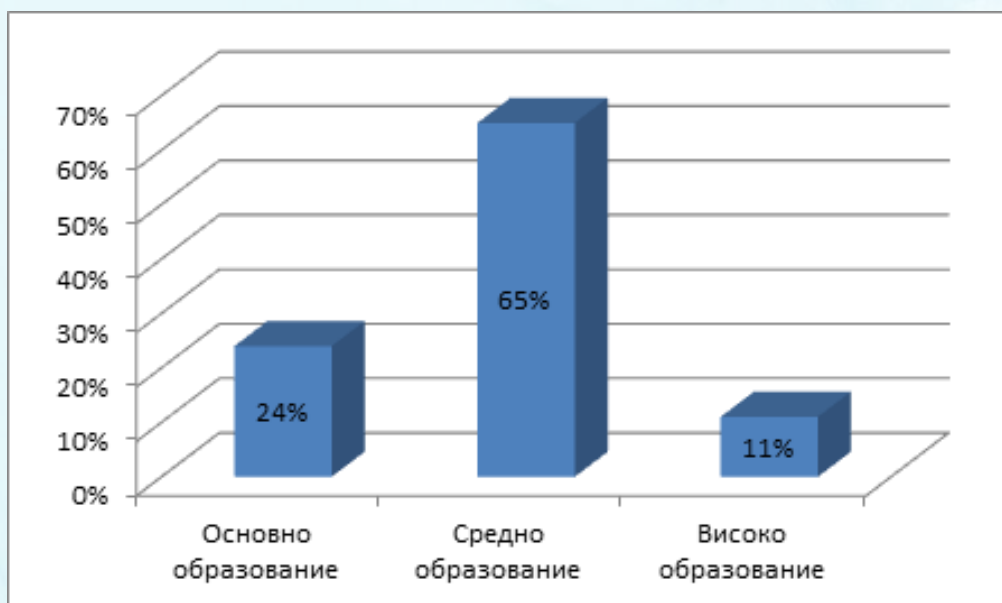
Графикон 13: Возраст на сторителите на семејно насилство



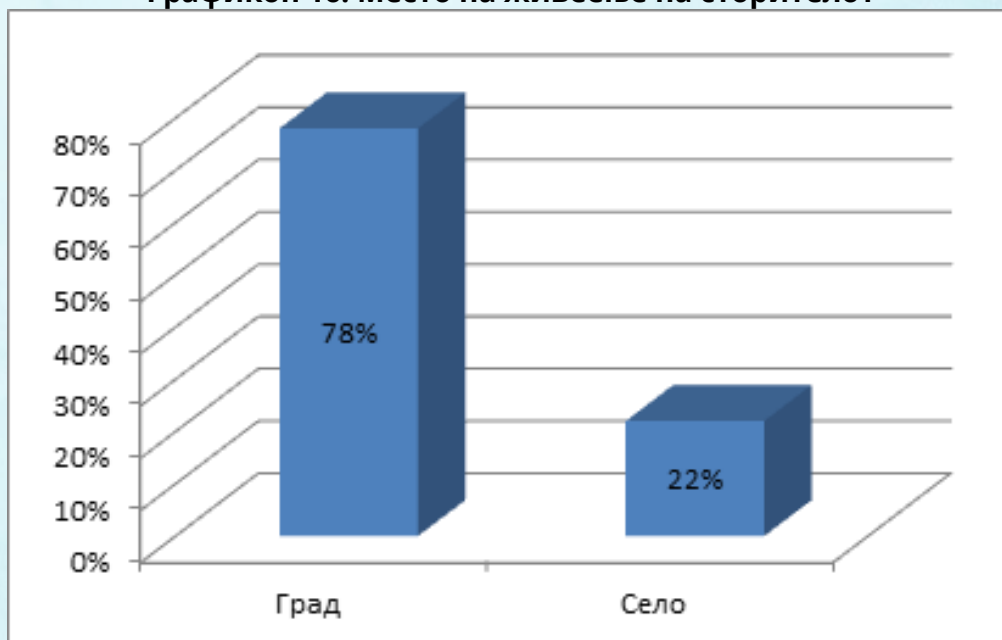
Графикон 14: Националност на сторителите на семејно насилство



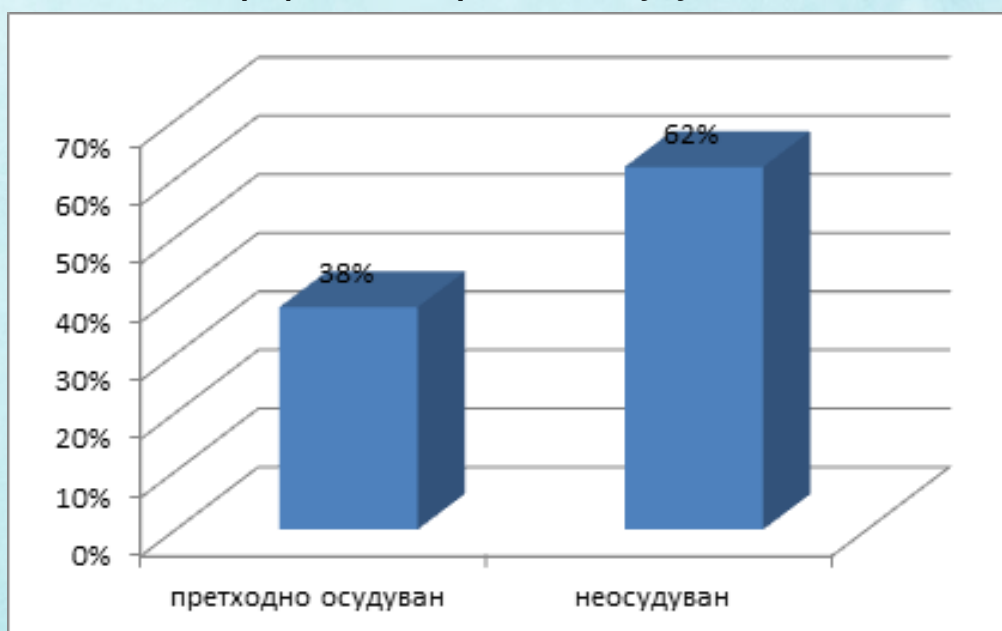
Графикон 15: Ниво на образование на сторителите на семејно насилство



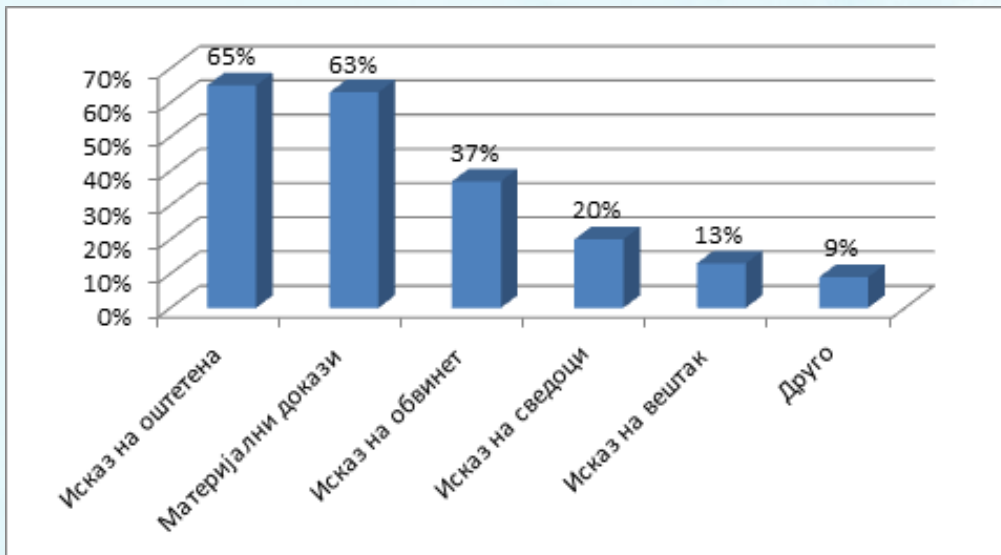
Графикон 16: Место на живеење на сторителот



Графикон 17: Претходна осудуваност



Графикон 18: Видови докази по предмети



Изведување докази

Најчести докази што биле изведени за време на судската постапка се исказот на оштетената и материјалните докази кои биле застапени во две третини од предметите поврзани со семејното насилство. Исказот на обвинетиот бил изведувачан во 37 % од предметите, исказот на сведоците во 20 % од предметите, а исказот на вештакот во 13 % од предметите.

Ревиктимизацијата на жртвите на семејното насилство за време на судската постапка е едно од прашањата кое треба да се адресира, со цел да се обезбеди ефективна судска заштита во предметите од ваков вид. Изјавата на жртвата за време на истрагата не се зема како валиден доказ за време на главната расправа, па жртвите мора повторно да сведочат за насилството кое го претрпеле. Ова се однесува и на предметите во кои биле изведувачани и други докази од кои може да се констатира дека е извршено семејно насилство. Во дури 77 % од предметите во кои сведочела жртвата на семејното насилство, истовремено биле изведувачани и други материјални докази од кои е евидентно дека е извршено насилство. Треба да се разгледаат можностите за избегнување на секундарната виктимизација на жртвите во кривичните постапки, преку соодветни измени и дополнувања на Законот за кривичната постапка во делот за процесната заштита на посебните категории жртви.

Повторувањето на претходно дадената изјава на жртвата за време на главната расправа, односно повторното сведочење за насилството што го претрпела, придонесува за повторна виктимизација на жртвите на семејното насилство за време на постапките пред судот. Згора на тоа, во 15 предмети жртвата била и вкрстено испрашувачана од страна на обвинетиот и неговиот бранител. Позитивно е тоа што во ваквите случаи судиите не дозволиле при вкрстеното испрашување бранителот и обвинетиот да постапуваат прашања со кои би ги нарушиле честа и достоинството на жртвата.

Една од можностите за избегнување на секундарната виктимизација на жртвите е читањето на претходно дадениот исказ за време на главната расправа. Меѓутоа, ваквата практика се применува повеќе како исклучок, со оглед на тоа дека во само пет предмети изјавата на жртвата била читана на главната расправа затоа што жртвата била недостапна. Неопходно е да се разгледаат можностите за поголема примена на оваа законска можност во случаите на семејно насилство.

Во насока на зголемување на безбедноста на жртвата, само во четири предмети оштетената, односно жртвата на семејното насилство, барала преземање мерки за лично обезбедување. Во осум предмети Советот одлучил обвинетиот привремено да се отстрани од судницата поради тоа што сведокот одбил да даде исказ во негово присуство.

Информирањето на жртвите на семејното насилство за сите прашања во врска со постапката пред судот е неопходно заради обезбедување ефективна судска заштита во предметите на семејно насилство. Во помал број предмети (7) жртвите на семејното насилство не биле информирани за правата да поставуваат прашања, да предлагаат докази, да изнесуваат белешки и да разгледуваат списи.

Во осум предмети до започнувањето на главната расправа бил поднесен предлог за остварување на имотноправно барање од страна на жртвите на семејното насилство.

Времетраење на судските постапки

Времетраењето на кривичните судски постапки се анализираше преку времето поминато од поднесувањето на обвинението до закажувањето на главната расправа и донесувањето на првостепената пресуда, како и според бројот на судските рочишта што биле одржани. Во овој дел од извештајот се презентирани и причините за одложување на судските рочишта, како и дејствијата што ги презел судот во насока на обезбедување на присуството на сите лица на главната расправа.

Генерален заклучок е дека постои одолжување на судските постапки за кривични дела сторени како резултат на семејното насилство. Одолжувањето се јавува во две фази од кривичните постапки што се водат пред надлежните судови – од поднесувањето на обвинението до закажувањето на првата главна расправа, како и од закажувањето на главната расправа до донесувањето на пресудата. Основна причина за одложување на судските рочишта е отсуството на обвинетиот.

Од расположливите податоци за времетраењето на постапката, во 29 предмети подолго траела првата фаза од постапката, односно периодот од поднесувањето на обвинителниот акт до закажувањето на првата главна расправа. Притоа, времетраењето на првата фаза од постапката е од 10 до 298 дена за стореното кривично дело „телесна повреда“. Во 32 предмета подолго време поминало од закажувањето на првата главна расправа до донесувањето на пресудата, при што периодот на спроведување на оваа фаза од кривичната постапка е подолг во споредба со периодот од поднесувањето на обвинението до закажувањето, кој се движи од 1 до 836 дена. Загрижува тоа што во голем дел од предметите (23) кривичната постапка е неколкупати повторувана како резултат на тоа што поминале повеќе од 90 дена од закажувањето на првата главна расправа до донесувањето на пресудата.

Во однос на бројот на судските рочишта, во најголемиот број предмети (55) е одржано едно судско рочиште, по што следуваат предметите во кои се одржани две рочишта (25), односно три судски рочишта (23). Со судското набљудување беа опфатени и неколку предмети во кои имало значително одолжување на постапката, поради тоа што биле одржани повеќе од 10 судски рочишта, односно два предмета со 11 судски рочишта, еден предмет со 12 рочишта и еден предмет со дури 17 судски рочишта.

Загрижува тоа што најчеста причина за одложување на судските рочишта е неоправданото изостанување (108), а потоа следуваат неуредното повикување (52) и поднесеното барање за одложување на судското рочиште (11). Притоа, во најголемиот број случаи бил отсутен обвинетиот (126 рочишта), а потоа следуваат отсуството на жртвата/оштетената (100) и отсуството на јавниот обвинител (82). Вкупно 44 судски рочишта биле одложени поради отсуство на сведоците, додека помал број рочишта се одложени поради отсуство на бранителот или отсуството на вештаците. На вкупно 98 судски рочишта кои биле набљудувани присуствувале сите лица во постапката.

Табела 1: Причини за одложување наспроти бројот на судските рочишта

Причина за одложување	Број на судски рочишта
Отсуство на обвинет	126
Отсуство на жртва/оштетен	100
Отсуство на ОЈО	82
Отсуство на сведоци	44
Отсуство на бранител	26
Отсуство на вештаци	10

Во однос на дејствијата што ги презел судот за да обезбеди присуство на сите лица во постапката, во најголемиот број предмети судијата наложил уредно повикување. Иако има голем број судски рочишта што биле одложени поради неоправдано изостанување на обвинетиот, во само пет кривични предмети судот донел одлука за притвор на обвинетиот, од кои четири се за кривичното дело „убиство како резултат на семејно насилство“ и еден е за кривичното дело „телесна повреда“. Во незначителен број случаи судот наредил јавување на службено лице (2) и забрана за напуштање на живеалиштето (1).

Покрај преземањето дополнителни мерки за обезбедување на присуството на сторителите на семејно насилство, предмет на истражување беше и бројот на предметите во кои постапката пред судот се одвивала во отсуство на обвинетиот. Имено, во вкупно 11 предмети пресудата била донесена во отсуство на обвинетиот. Во три предмети, односно две за кривичното дело „телесна повреда“ и една постапка за кривичното дело „тешка телесна повреда“, пресудата била донесена во отсуство на сторителот на семејното насилство, затоа што бил недостапен. Во осум предмети, од кои шест за кривичното дело „телесна повреда“ и два за кривичното дело „загрозување на сигурноста“, пресудата била донесена во отсуство, поради тоа што обвинетиот, иако бил уредно повикан, не го оправдал своето изостанување на главната расправа пред судот.

Се препорачува судиите да преземат дополнителни мерки за обезбедување на присуството на сторителите на семејното насилство на самите судски рочишта, како и да се зголеми бројот на постапките во кои се носи пресуда во отсуство на обвинетиот.

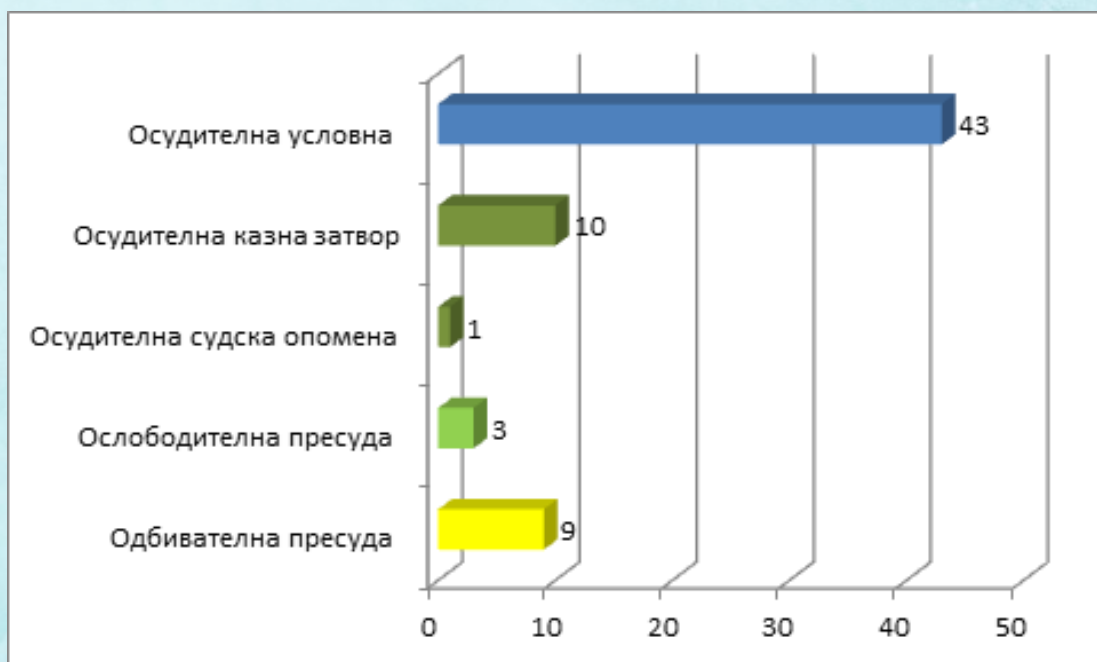
Применета казнена политика спрема сторителите на кривичните дела како резултат на семејното насилство

Отсуството на соодветна казнена политика кон сторителите на семејно насилство придонесува за трендот на неговата висока застапеност во нашето општество. Загрижува богатата казнена политика што ја применуваат судиите кон насилниците, односно неизрекувањето на законски предвидените затворски казни за кривичните дела сторени како резултат на семејното насилство. Ситуацијата е далеку понеповолна доколку се земе предвид континуираниот тренд на изрекување поблаги казни за сторителите во период од 15 години, откако е инкриминирано семејното насилство.

Одговорноста на судиите во предметите од ваков вид е уште поголема во однос на генералната превенција, односно влијанието на изречената казна врз однесувањето на насилниците во иднина. Во ситуација кога се изрекуваат поблаги казни, ваквото превентивно влијание изостанува дури и кај самите осудени насилници, а воопшто го нема кон потенцијалните сторители на кривични дела од ваков вид. Утврдената построга казнена политика за кривичните дела кои се сторени како резултат на семејно насилство има за цел да го издвои семејното насилство како посебен вид криминалитет и, истовремено, да ги заштити жртвите од насилство на местото каде што треба да се чувствуваат најбезбедно - во нивниот дом. Со неприменувањето на предвидените затворски казни се испраќа порака спротивна на целта поради која истите се предвидени, односно се испраќа порака за толеранција на насилството и неказнување на насилниците.

Загрижува трендот на изрекување поблаги казни за сторителите на семејно насилство, односно од 66 предмети во кои била донесена пресуда, само во 10 предмети или во 15 % од предметите била изречена казна затвор. Условна осуда била изречена во дури 60 % од предметите.

Графикон 19: Вид на пресуди



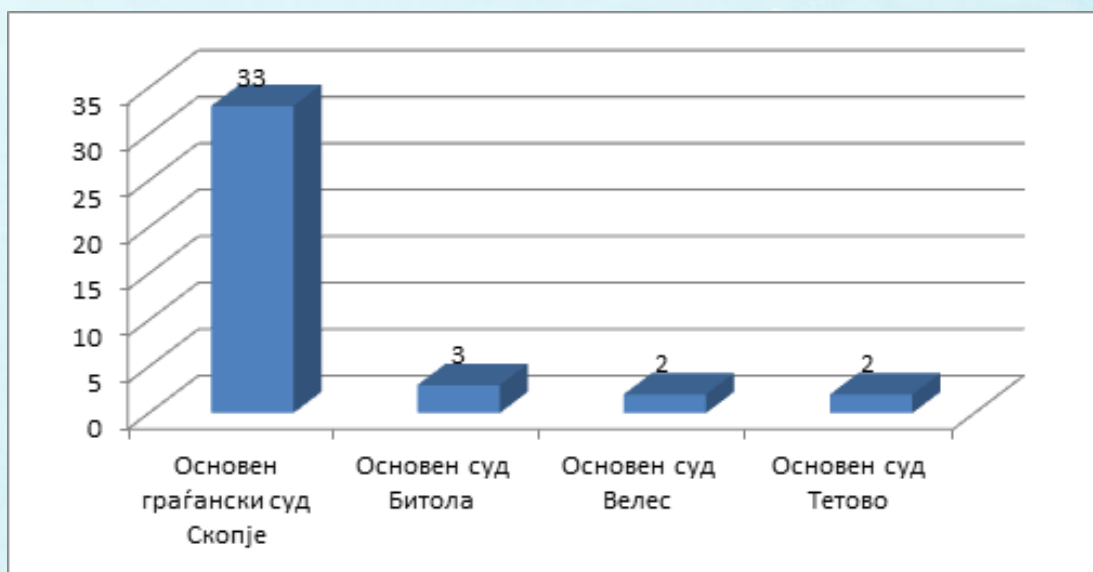
ГРАЃАНСКИ СУДСКИ ПОСТАПКИ ЗА ИЗРЕКУВАЊЕ ПРИВРЕМЕНИ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА (ПМЗ)

Судската постапка за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство е специјализиран превентивен механизам за заштита на жртвите, со утврдени итни законски рокови за постапување на судиите, со значително понизок степен на докажување на семејното насилство. Со изрекувањето на привремените мерки за заштита, судиите директно придонесуваат за намалување на стапката на семејно насилство во општеството. Оттука, согласно Законот за бесплатна правна помош, жртвите на семејното насилство имаат право на бесплатно судско застапување и се ослободени од плаќање на сите трошоци во постапката, без оглед на нивната финансиска состојба.

Број на судски предмети

Со процесот на судско набљудување беа опфатени вкупно 40 судски предмети за изрекување привремени мерки за заштита во следниве основни судови: Основен граѓански суд Скопје (33 предмети)[1]; Основен суд Битола (3 предмети); Основен суд Велес (2 предмета) и Основен суд Тетово (2 предмета).

Графикон 20: Број на предмети по судови



Вид на семејно насилство

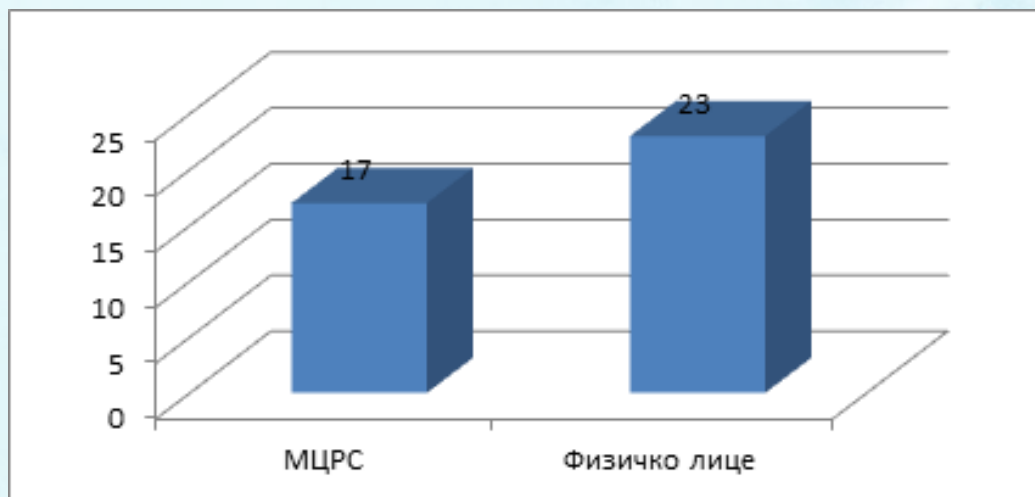
Податоците од судското набљудување укажуваат на тоа дека преку граѓанските судски постапки за изрекување ПМЗ главно се обезбедува заштита на жртвите на физичко и психолошко насилство, односно изостанува заштитата на жртвите на сексуално насилство. Во речиси сите предмети причина за поведување постапка пред судот е физичкото и психолошкото насилство кое го трпеле жртвите на семејното насилство. Покрај овие форми на насилство во два предмета било застапено и економско насилство.

[10] За судските предмети за кои се воделе рочишта пред Основниот граѓански суд Скопје за потребите на овој извештај се обезбедени дополнителни податоци.

Подносител на предлогот

Подносител на предлогот за изрекување ПМЗ во најголемиот број случаи било физичко лице: брачен/вонбрачен другар, поранешен брачен другар, деца, родители или други членови од семејството. Значителен е бројот на постапки кои биле поведени преку Центарот за социјална работа (17), институција овластена за поднесување предлог до судот за изрекување на ПМЗ. Во најголем број случаи жртва на семејното насилство била жена.

Графикон 21: Подносител на предлог за изрекување на ПМЗ



Податоците укажуваат на потребата од подетално истражување на семејното насилство меѓу родителите и децата, со оглед на тоа дека во дел од предметите родителите бараа судска заштита од своите деца, а во дел од предметите предлогот за изрекување на ПМЗ бил поднесен во име на децата против родителите. Досегашните истражувања главно ја истражуваа застапеноста на семејното насилство меѓу жените во брачните, односно во вонбрачните заедници.

Право на придружник и полномошник во постапката

Незначителен е бројот на предметите во кои жртвите на семејното насилство имале придружник во постапката, што укажува на недоволна информираност на жртвите на семејното насилство за оваа законска можност[11]. Само во четири предмети жртвите имале полномошник во постапката пред судот. Се препорачува судиите да ги информираат жртвите на семејното насилство за придобивките од Законот за бесплатна правна помош[12], односно за можноста за користење на бесплатна правна помош и застапување од страна на адвокат пред основните судови. Напоменуваме дека правото на бесплатна правна помош во постапката за изрекување ПМЗ за жртвите на семејното насилство е изречно наведено во законот, како постапка за која се одобрува БПП без утврдување на финансиската состојба на жртвите на семејното насилство. Се препорачува жртвите на семејното насилство кои сами иницираат постапка за нивна заштита да бидат информирани, односно упатени до подрачните одделенија на Министерството за правда, за да го остварат правото на бесплатно судско застапување, ослободување од плаќање судски трошоци и покривање на сите трошоци во постапката.

[11] Само во еден предмет опфатен со судското набљудување жртвата имала придружник во постапката пред судот.

[12] „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.08295/1 од 16 мај 2019 година.

Времетраење на судските постапки

Брзината на постапувањето на судиите во овие предмети и почитувањето на начелото на итност е неопходно за обезбедување ефективна заштита преку привремените мерки за заштита од семејно насилство. Согласно Законот, привремените мерки за заштита се изрекуваат на рочиште или со закажување на рочиште во рок од 7 дена од денот на приемот на предлогот во судот. Ова значи дека судиите при нивното постапување и при изведувањето на доказите во ваквите предмети, главно треба да се водат од начелото за обезбедување итна заштита на жртвата и спречување на идното насилство, наспроти вообичаеното постапување во другите граѓански спорови кои се во нивна надлежност. Притоа, секое одложување на постапката, односно закажување на дополнителни судски рочишта, значи и одложување на заштитата за жените кои претрпеле семејно насилство. Во однос на бројот на судските рочишта, во предметите кои биле опфатени со судското набљудување биле одржани од едно до седум судски рочишта. Во најголемиот број предмети предложените мерки биле изречени со одржување на две судски рочишта. Главна причина за одложување на судските рочишта е неуредната достава за сторителите на семејното насилство, обезбедувањето дополнителни докази, сослушувањето на сведоците итн. Загрижува тоа што во дел од предметите рочиштата биле одложувани повеќе од еднаш поради отсуство на сторителот на семејното насилство. Како резултат на одложувањето на постапката, дел од предметите не биле завршени во предвидениот законски рок.

Од особено значење е да се нагласи дека преку судското набљудување беше утврдена позитивна практика на изрекување на ПМЗ надвор од судското рочиште во Основниот граѓански суд Скопје. Имено, од 89 предмети за изрекување на ПМЗ кои се воделе пред овој суд во периодот на спроведувањето на судското набљудување, во дури 56 предмети (62 %) мерките биле изречени без одржување на рочиште. Станува збор за предмети во кои предлогот за изрекување ПМЗ е поднесен од МЦСР, врз основа на обезбеден стручен наод и мислење. Во овие предмети, обезбедениот стручен наод и мислење од МЦСР биле доволен доказ за судиите да ги изречат предложените мерки надвор од рочиштето, почитувајќи го начелото на итност на постапката.

Изведување докази

Заради обезбедување итна заштита на жртвите на семејното насилство, товарот на докажувањето во граѓанските судски постапки за изрекување ПМЗ треба да биде понизок, за разлика од изведувањето на доказите во другите граѓански спорови што се водат помеѓу две спротивставени странки во судските постапки. Загрижува тоа што во дел од предметите биле изведувани повеќе докази, иако постоењето на семејното насилство било евидентно. Податоците од судското набљудување покажуваат дека најчесто изведувани докази во граѓанските судски постапки биле сведочењето на жртвата и на сторителот на семејното насилство, како и материјалните докази. Загрижува тоа што во поголемиот дел од предметите судиите ги изведувале овие докази кумулативно, и покрај тоа што начелото на итност на постапката и потребата за заштита на жртвите налага понизок степен на докажување на семејното насилство. Дотолку повеќе, во дел од овие предмети против сторителот на семејното насилство паралелно се водела и кривична постапка, што треба да биде доволен доказ за изрекување ПМЗ. Се препорачува намалување на степенот на докажување на насилството од страна на судиите, односно изрекување ПМЗ без одложување на постапката, во предметите каде што од доставените докази може да се заклучи постоење на семејно насилство.

Однесувањето на жртвите и на сторителите за време на судските рочишта

Значајно е да се нагласи дека претрпеното насилство и сериозноста на последиците од истото, влијаат врз способноста на жената да презентира докази и да сведочи за претрпеното насилство за време на судските рочишта. Посттрауматскиот стрес што е последица на семејното насилство може да влијае врз однесувањето и сведочењето на жената која претрпела семејно насилство. Во помал број предмети било забележано дека жртвата имала потешкотии јасно да го опише настанот по хронолошки ред или дека се однесува луто и агресивно за време на судењето. Во еден предмет судот дозволил противникот да изнесува работи кои би ги нарушиле честа и достоинството на жртвата.

Најчесто изречени ПМЗ

Во најголемиот број предмети судот ги изрекол во целост предложените мерки за заштита од семејно насилство (18). Сепак, загрижува големиот број предмети каде што предложените ПМЗ биле делумно усвоени (13), како и предметите во кои предлогот бил одбиен (3), односно неуреден.

Графикон 23: Дали судот ги изрекол предложените ПМЗ



Судската заштита на жртвите на семејното насилство се обезбедува преку кумулативно изрекување на повеќе привремени мерки за заштита, главно преку мерките од забранувачки карактер, со кои од сторителот на семејното насилство се бара да се воздржи од натамошно насилно однесување. Во најголемиот број предмети биле изречени мерките „забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин да комуницира со член на семејството“, „забрана да се заканува дека ќе стори семејно насилство“ и „забрана да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува жртвата или друг член на семејството“.

Во помал број предмети биле изречени мерки со кои се наложува одредено однесување на сторителот на семејното насилство: „задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или заболување“; „задолжително да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството“, и „задолжително да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати поради семејното насилство“. Судската практика, исто така, укажува на тоа дека одредени мерки за заштита, како што е „отстранувањето на сторителот од домот“, воопшто не се изрекуваат за обезбедување итна заштита на жртвите на семејното насилство.

Загрижува тоа што во помал дел од предметите (2) сторителот на семејното насилство не бил информиран за последиците од непочитувањето на изречените ПМЗ. Се препорачува судиите задолжително да ги информираат сторителите на семејното насилство дека за непочитување на ПМЗ против нив ќе биде поведена кривична постапка за кривично дело „неизвршување на судска одлука“, за што е предвидена казна затвор.



ЕГБЕЮВ
2020 година